

ЭСГЕРИУ ИНГИР

Оюмлу кырал кылулукчу, таукел алим, намыслы, кыайгырыулу инсан

Бу коюнде Кенделени тарых-краевед музейинде кырал эм жамату кылулукчу, тарых илмуланы доктору, Хутуйланы Исхакны жашы Ханайфий эсгеру ингир этгенди. Аны Элюрус району музейинде эм аны бу элде белимонде ишленген курагырандыла.

«Мен адамла бек бир ксарданы сыйай барганма» атны сейр тобешуге белгили алимни жершелери, ахулары, аны танып, этген ишлерине, адамлыгына сый бергенге келгенди. Култура арага киргенни кезине бек алга эли кыралыууну эм андан ары жашууну кышумучулук этген адамланы сураткы, аланы юсперинден бирдириуле не жасалган кыайгыргала урундаула.

Жыйылуу махемени директору, тарых илмуланы доктору, профессор Энейланы Адыханы кызы Лидия бардырганы. Ачкан а эли администрациясы таматасы Атырзаланы Марат этгенди. Ол кысыа сезонде кынакылага, жаматуула да Кенделени белгили жашы эсгериге келгенлери ючун ырызлыгына айханды.

Ызы бла район тамата Атакуланы Руслан сөлөшөндү. Ол кысыа халкыны да тыркы аны эчи белгили адамлары, аланы жамауларына этген ишери, жашауга кышумучулуклары бла байламлы болганын айттып, Хутуйланы Ханайфийн жашау жолуно юсюндөн бир кырауу шарт келтиргенди.

Философия илмуланы доктору, профессор Эфендиланы Салих айтхылык жерлешини тутхан ишине кертичилигин белгилегенди эм аны уруу заманда НКВД ны эчи армиясында этген ишери, жигитликтери санаганды. 1943 жылда «Кичилик ючюн» майдал бла сауагаланганын, соргондо абызрыган миллетине кыраай болушанын, не бла юрөшкөнгөнүн да эсгергенди.

Сабанчыланы Хажки Мурат, тарых илмуланы доктору, Хутуй ууну уста поли-

тик болганын, ата журтка кыайтханда миллетине не жасалган да жарагынын чертенди. «Аны халкы иги танди эми сое эди. Улуу жашау шоклуу дерселерин алган, ишчи коллективде терк-терк бола, адамланы кереклерине, жаш тейлоно ючун сөз бергенди. Аны сыйфатын да маганалы керюнчегенди, кырамында уа оюу этер хуери болганын эслеткен кытайлык бар эди», - дегенди эм аны юсюндөн бергисине ишленген кулчуланы айтханларын кытагыранды.

КыМР ны халкы поэти Тугуланы Салих Хамзаевдин айтханды. Андан республикада кеп сан клубла, турист комплекске ишленгенлери санаганды эм Ханайфий Исхаквичи искусствого, културага, спорту эчине эс белгенин да чертенди.

Кыбарты-Малкыны Баш сод экспэрти Мечукаланы Азрет юбиларны тарых илмула этген ишлерин санаганды, аланы бизни келлик коюнобозде маганаларын ачык эткенди. Аны жаматуу жумушларын топтурууда, илму-излем институту да жетишмелерин, махтауга берилген саугаларыны юсперинден а физика-математика илмуланы доктору Абышланы Магомат таныгы айтханды. «Хутуй улу 1992 жылда Эписта репрессияга тошкен халкылага аталган Би-

теуроссей конференцияда доклад этерге трибунага чыккында, залдагына анга, ёрге туруп, кваты карсала бла тобогенди. Ала кечючюлокте атап жазган ишери ючюн анга сый бергенлери алай бла кёрюзгөндиле», - дегенди. Белгили жазычу Шауаланы Хасан элисини кеп иги ишин, жаш тейлогу кыайгырыууну, не заманда да билимин бедордогө итимиюн юлгоно келтиргенди. Аны эсгериге жыйылган жамауата Ханайфийн ююрюно юсюндөн ариу сөзле айтханды эм ёлюмно жаланда адам улуну эси хорлаганын белгилегенди.

Жуурук-элунуна сөз бергенде, Хутуйланы Валентина, кызы Светлана, экиге айланган кыраындыша Боллуланы Аыуар, кёлери толуп, жыйылган халкыга ыразы кыларын билдиргенди. Аны кыраындышын да тугуяна Жансурат бла Артур ата кыраындышларыны ююр жашууну юсюндөн айтханды, бир кырауу жарык болуму эслерине тошкорюп, келгенлери да кёлерин кёлөгөндиле. Тамата кызы Клара уа ошбеш жылкы ичинде Кыбарты-Малкында жержерли промышленносту министрини экинчиси болганында, атасын кеп кырал ишлерине кеси шагат болганын эсгергенди. «Ол адамланы бек суйгенди. Негерлик эте да билгенди. Шүкү Асанланы Хасаны,

республиканы халкы комиссарыны орунбасары юсюндөн статья жазган эди. Ол алымханалы биринде басмаланганды. Аны окусат, анылака денглими хакыын», - дегенди Клара Ханайфиевна.

Дагында ол кюн юбилерин юсюндөн филология илмуланы доктору Текуланы Кыс, КыМКУ-ну устазы Шауаланы Магомат, республикада отуз жылга жуурук културу министрн экинчиси болуп ишленген Энейланы Халимат, «Горняк» фабриканы алгынны директору, бусагата Кыбарты-Малкында Култура фонду председатели экинчиси Агнеса Хамбазарова, Хутуйланы келпери, республикада ЗАГС ны таматасы Валентина Шериева, Советини ветеран оогенни таматасы Отарланы Магомат эм башкала жорек сөзлери айтханды. Чочайланы Борис бла Локьяланы Рашида а музейн фондуна Курданланы Валерийн суратлары сауга этгенди.

Фамхулу жырчы Жаки-Кыялы Элдар бла Кенделени эли музыка шоклууну директору Акайланы Динара жыр айтханды. Дотуяланы Ахматтын аны жюроткен 1-чи номерли шоклуу сабийлери тегендеди. Бу ариу тобешуу миллет киймиле кийген Гелстанланы Алиманы бла Асанланы «тоз тепсеуери» бла бошалганды.

МУСКАЛАНЫ Сакинат.

АЙТХЫЛЫК ТРЕНЕРЛЕРИБЫЗ

«Ёхтемленирча жашларыбыз, кызыларыбыз кепюле, сабийлерибизни аланы юлгюлеринде юрөтүргө борчлубуз»

Кыраылыбызда, андан тышында да атларын айтдыргын адамларыбызны, ол анда спортуларыбызны да, асламын элперибизни чыкгыядыла. Аны алай болуруна уа сабийлери юрөтүргө эзмасларын, кыраулары да эмгекчиле сабеллик этеуле. Алдан бири Асанланы Мустафоды. Ол самбонд спорту халкына алыр устасын, СССР-ни сыйлы устасын, Кыбарты-Малкында физкультураны эм спорту сыйлы ишчисин. Органда ашы ишлерине ючюн юк даражалы майдал бла сауагаланганды. Юй бийчесе Кызыланы Исмайлыны кызы Мария бла юк сабий ёсдоргенди. Аладан тугуяна да сөз боладыла.

Мустафа кеп жыланы ёсөп келген тейлоно юрөтөди, тау элирибизде спорт сакчыла ачыларына кыайгыранды. Бюгюн ол бизин ушак негерибизди.

- Мустафа, бизге бек алга жашуу жолугузуно юсюндөн айтсагыз эди.
- Мен Кызастанда 1948 жылда тугуяна. Атам Назир аскер фельдшер болуп ишлей эди. Уруша кыташында, андан жерге болуп кыайтханды. Кеси уллу, мазалы киши эди, ёсмомо 2 метрге дери жете келгенди, алай кёрюнгө кызыл кызыл болуп кыайтханды. Кезинде кызыл кызыл болуп кыайтханды. Алай бла келени кыураганды, анга төрт-беш элден жангыз тауула угай, бири миллетине келчелери, ол анда кызаалыда да, келип болганды.

Анам а Трамланы Фатимат уллу ююрюбюрге кырагандын. Ёге кыраындышарын бар эдиле. Таматабыз Юра ёлгенди, архитектор эди. Азрет а кырулушчу болганды. Тугуя кыраындыша тербюз - Альби, Кошкинбай, Ражап эм мен, сора бир эгичибиз да барды - Шамкыз. Атам бла а нам барыбызга да билим бериге юрөшгөндиле.

- Бери кыайтханыгызга кыайда тохташканыз, окуганыңыз, жарау этгенгиз?
- Кызастандан бери мен алгарак - 1956 жылда - анамы атасын кыраындыша белгили эфенди Трамланы Ахмат бла кёчгөнөм. Ол арап тилде сөлөшөндү, адамланы ауругуяларына кыраганды. Мен аны кыолнда ёсгөнөм. Мында гичида жашагандын, шоклуу да анда бош эдим.

Бийик билим алырга заман жеткенде, инженер-техника факультетге кире турганымыла, Кенделени танышларыма - Чеченланы Бурюте, Чочайланы Борюте, Хутуйланы Магомте - тобейме. Ала уа Министрлени советине направилия алырга бара эдиле да, мени да биргелетине чакырадыла. Анда правительствону башчысы орунбасары Хутуйланы Ханайфий кыайры барырга суйнгеними сорады. Болган устазыладан Ордонжонкидзе Шимал-Кавказ тау-металлургия институту сайлайма, инженер болурга келлеме. Ол рудниктеде, шахталда ишлеуге юрөйтуй жаны бла союода эм кчюло вузлардан эди.

- Кырайдан да, спорту болурга кыайтханы жок эди?
- Хау. Ордонжонкизде - улбашланы Мутай, Кючмезланы Владимир, Хаджиланы Людмила бла танышма. Кылай шагырыл болганыбыз да сейдри: биринчи сагынынган келеди да, сен тойкуе билгисе деп сорады. Сора босучу кыошкыпаны кийдиридиле да, факультет ючюн эришуде сермеширге чакырадыла.

Барам да, хорлайма. Ызы бла шахар даражалы эришуде экинчи жерни алама, андан ары да барлык болуп эдим. Алай бурунм кыайтханы келмейди. Быйлай белгилерини: Олимпиаданы чемпиону окуна бол, окууда аны ючюн жентиллик бермей эдиле. Бек кыаты сурагандыла, терен билем да алдыргандыла.

- Баям, бокс бла юрөширге фамхуугу бар эди, алай анда самбога нек кёчгөнүз?
- Биргеме жашаган аш Андалотий Климкено, Буринг бокс бла юрөширге кыаймы эсе, самбога кел, дейди. Юрөткен а битеу ду-

Жер-жерледен сейр хабарла

Агач сакчылачу - Россейни Жигити

Президент Владимир Путин Дагыстанда жашаган Зейнутдин Блатманова Россейни Жигити деген аттану юсюндөн узакга кыол салганды. Эсизиге тоюорчиге, ол Курахар району Икра элинде агач сакчылачу болуп ишленгенди. Бир кере эркектер уруу элине айлан тургандай, боевиктер эр кишини эмда тиширууну кыайлык сабийчкелери бла тутуп турганын кергенди.

Зейнутдин кюркмакчанды, аманлыкчыла бла сөлөшүлөгө киршигенди, аланы ююрюно жиберирге алландырады, аманатха мени алыгыз дейди. Кыурагынын адамла ол жерден кетгеней, вахитиле агач сакчылачуу кырмагандыла эмда телефонунда район полицияны таматасы Абуталы Фотулаевни номерн тапхандыла. Ол а экстремисте бла кыажу юргөнгөндөн бири, Банданы башчысы Зейнутдинге полициячыга сөлөш да, аны бери, агачха, чакыр дегенди.

- Андан сора мен адамланы кёлерине кылай кырааркымы? Андан эсе мени ишланга салгыз, - деп жуулапганды ол боевикле эм олсатат ёлпюрогенди.

Депутатла аэропортлда тютюн ичере эркинлик берликдиле

Аэропортлда тютюн ичючю жерле кырауно юсюндөн законопроектни алыкын жетдириге керекди, дегенди Кырал Дуамны Саулык саклау комитетини башчысыны орунбасары Леонид Огуль. Аэропортланы ичинде тютюн ичере кабинкалары орнатууну планы парламентте бытырны ноябринде берилген эди. Аны башмачыларыны акыялларына кере, арталгыда тыйып койгандын эсе (тилген мадарланы ханза киши толтурмады) былай оуно иги да жарауу боллуктуду.

Апрельни ахырында законопроектни бир жанына бурурла деген кюркюу чыккыанды. Саулык саклау министрствода кабинкала тютюн ичмегенлени эркинликтерин бузады деп тохтагандыла. Болсада аны комитети, деп халпарайды Огуль, законопроектни артка кыайтармаганды, жалаанда анга бир-бир-тотуеуле кийргенди. «Кёбюсо аэропортлда, башха аслам адам жыйылган тийредеде тютюнчөлөгө алай жерле болурга керекдиле», - дейди депутат.

Отеллону ахыр монологула актёр кесин жаралы этгенди

«Инанам, инанам!» - деп кыайчылык эди Станиславский. Театры устасыны махтауна сыфатка аламат кигоны ючюн бирини курода окутуган Артём Иванов тийшил болгунуна ишкешкиди. Иваново шаххара, жер-жерли университетде бардырылган «Шекспир окууламда» ол, Отеллону сыфатына терен сингип, ахыр сценанда кесине бичак бла жара салгандын.

- Жаш сейрлик ойнарга юрөшгөнди. Аны сабелли кыайгылы болганды, - деп халпарайдыла студент спектаклины кыраучулары. - Ол пластик бичакчылык бла сахнага чыгарга керек эди, алай, адамла юл-

Жылла, адамла, кыдарла Сур боранланы юсюу бла ёте

Тау аууланы кыайсына барсан да, кересе бузуп турган, чачылып, топ болуп турган эски элгени. Таш урула, оюлган кыабыргала, жор муурдола бла шинкили юктө кыраала, чынгана кылаурула болуп кыайгыранды. Бир-биринде маунада жашуу кыайгыран тийрелерибизде.

Кыяманы жетди былагы, жерми тельди, уулкан атылып оттоп, тошкю, кыала, тауяны окулду билгесине, не болуп кыайды бошорго? Кыабырга тийрели, сакташа ташпадан кыаланган журтлагы.

Богонюкде аланы атлары да унутула барардыла. Ала бла бирге кеп туткумланы да кыдарлары алача болганды. Бу хабар алай бир сур жазуу эли, тукуму юсперинденди.

Бийланы Сафар-Алий Отырары Малкында Кыооартыда жашаганды. Анда тугуяанды, ююр ёсдоргенди. Уу-ахтары жеткенде, дунинсы алшыканды. Асаралы да анда этгенди. Ариу, субай сабийлени кыаындызын да, Жашла - Паша, Машай, Хажки. Кызын аты уа Алий эди.

Цирки кеп тийресине тукумулу Аур деп бийлик жерлери болганды. Анда мал туткундыла, мизреу ёсдоргонди, жыйырмачы ёмюрю ал жылларында, бу туткундан жети-сегиз ююр ары кёчюп, эл кырагандыла. Аланы санында Сафар-Алийни, Аспанбечки, Муртаны, Хажки-Омарны, Шауяны, Баттыны, Тотур Бекни ююрлери.

Была кыайгылы адамла эдиле да, экинчи жыл, башын да кыанган бла жадырды,

межит иштеткенди. Оразада узак кыошпадан окуна малчыла жума намазга ары юрөгөндиле.

Эл ортасында ныгыш да кыураалады. Кыарта туудуклары бла алайга келип, нарт жорла, таурула эл кыураалады. Энде ырыкыдан мал солгоганды, андан ююрюлеге эчки юлюшче чыгарылгандыла. Отырары Малкында кез ёнз арбала бла терк-терк келе башлаган эдиле. Алай бла ол тейсөз эл кыураалады.

Жузак тейюп эди. Анда адамла жашагыны толуюч жыл да толгунуу кыралда да революция башланды, ызы бла Инсан уруу. Ол да бошайп, жангы власть кыайтханды. Аны кылулукчулары кыурала турган эли чагандыла. Юйлени, журтланы бузуртуп, кырулуш материалларны юйрөине ташытадыла. Межитни окуна кыаймайдыла. Аны кыанкыны кыабыры, кеси ююноно кыайтханды. Аны оузу жетини жылда тутулуп, аны бла жок болуп кырады.

Ауула эли кыураганды да не хабар, ахырлары кыай болду? Тюзюп айтханда, аланы бирине да суйтанырча тейюп эди. Эр кишини кыруу отузуни жылда тутулгандыла. Бир-бирлери а Ата журт уруу жутту. Тиширула уа турулуп кеткен аталарыбыз, кыраындышларыбыз, элперибиз боюно-бютеге кыайтырдыла деп, аланы сактайла ёмюрелери сазургандыла.

Сафар-Алийни тамата жайы Паша уузу болуп, субай жашы сызыгынын аламат соккыанды. Аны таушчу чыккыс, тейрегине адамда басынып кыайры эдиле. Аны юй бийчеси Амырханланы Омарны кызы Шамшият эди. Суу сурат кибики ариу жан. Бу экинчи да агалары анты тейге болгандыла. Бирге уллу жорюгенди, башка тау элге, жуушпа бла ауул, кыонкыга барып болгандыла.

Омарга кызы тугуянда, аны кыуанчын эткен кюн аш кыанга артында отпурал сафарлашканды. Омар бла Сафар-Алийн жабиле жетелелери бири ююрюно этерби деп оюнолашканды. Ол кюн окуна эфенди айттып, Пашага бла Шамшиятха нежик этеуле. Миллетде алай эдет эрттеден жюрөгөнди.

Андан сора Сафар-Алий жашын Амырхангага терк-терк эте турганды. Сабиле бир бирлерин таныгандыла, билгенди. Артдан-артка, жомокчалда, таурухлада айтылгыча, бир бирлерин кыаты да суйнгенди.

Заманары жеткенде, эки тукумулу да тамгалары жыйылып, окунаштып, Паша бла Шамшиятны бир ююрюло этеуле. Эки тукумдады. Была бир бирини анылап, ариу жашап тейгергенди.

Жарыкча, сабийлери болмаганды. Суйнгенди. Суйнген адамды же башында уруксуз кыорык тейюлме деп, сабийлери болмаганын терсигин кеси боюнона алып, Шамшият ююно кетерге да бир тейбери этеди. Алай эки унамагы анды: - Тугуянда бери да бир бирге бурунганыбыз.

Аталарыбыз антары бла айталарыбыз. Арабында суймекшик барды. Биз бирге жашагача керекчи» - деп

ОСМАНЛАНЫ Хайсы.

ген этерикдиле деп, аш юйде жюрөгөнни алганды. Артёму, гримин да кетермей, тюзонлей болыцага ашыргандыла. Олсатат алайга полицияча жеткенди. Ала тинтуле бардыргандыла, болушу ачыклагандыла. Кыуанчча, артисти хатасы жокту.

Британияны эчки мектептеринде россейли окуучулары саны азайганды

Кеп болмай Инглиз жалынчакчысы школ совет Британияны окуучуларыны санауун бардырганды. Аны эселерине кере, арты эчки жылы ичинде, Россейде барып, анда билим алган сабийлени саны танг азайганды.

Сөз ючюн, 2015 жылда Биришкен Патчакчыла ата-аналары тышында жашаган 2795 россейли окуучуларны, Бузагатада аланы саны бир мингге кыайтханды - 1699. Бу тарихлени тинтип, эскертпе былай ойомга келгенди - 2014 жылдан сора бизни огиларкыбыз балаларын окууга ол кыраылга иймей башлаганды.

Ваам, анда окутуу бошала барганын кыадыр бизден барган сабийлени саны бюнонда азайыркыды. Алайды да, британыи властыла бла башланган Россейге кыажу кампания Туманлы Альбиюно эчки шокларына урганды. Сейр тейюлдо, биризде тустерстрибияны саны да ма алай туюсе. Бирез россейлиде душманларын керген кыраылга кеп анда барырга суймейс.

Тумандан кыапан кёрюнгөнди...

Бытыр кюзде Калининградны зоопаркында кюркюлуш болганды: амур кыапан мында ишленген, анга аш бериге юрөшкен адамга чалханды. Насыкы, жыртыкчы башхага ёлбөлдө, тиширууна аны аузуундан кочкен-будан чыгаргандыла. Аны сабелли бу махемде кыанчан жаныуары тутар мурап бла юрөйтуйле кыураура оу этгенде, кимни тыярга керекди деген соруу чыкмады. Айхай да, кыпанлай!

Керти жыртыкчыны волөрдөн жиберирге базымдыла. Кыралланы ролюно... эчки кийими бла адам ойнады. Ол танкердиюлок тейюп кереме. Японияда, Кытайда, Европаны кырааларында юрөйтуйлеге кыанч неда келгенге чалхан жаныуарланы кёбюсо зоосадыла урунганга суртайдыла.

Юрөйтуйлеге жаланда бу урфенде ишленгене бла мал докторла угай, сакчылачу предпрятияны келечилери, кыурачуула бла полициячыла да кыташындадыла. Бирге ишлерге чемерликтерин ёсдоргенди.

Адам-кыапан бирин хырылдаганды, секиргенди, адепликке каршылык эткенди, алай кеп бармай боусунганды.

Федерал газетлени материалларына кере жарашарыгыланды.

Ахтары 4-чю беттеди.

